

Проведений аналіз навчальних програм з курсу «Українська мова» в підготовчому – 2 класах загальноосвітніх шкіл для дітей з ТПМ дозволяє визначити початкові знання молодших школярів з мови у системі лінгвістичних понять, підготовку до оволодіння якими можна розпочати ще в дошкільному віці. Це, на нашу думку, має забезпечувати попередження труднощів навчання зазначеної категорії дітей зі шкільних переметів мовного циклу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аксенова А. К. Методика обучения русскому языку в специальной (коррекционной) школе. – М.: ВЛАДОС, 2004. – 316 с.
2. Богуш А. М. Методика навчання української мови в дошкільному закладі. – К.: Вища школа, 1993. – 327 с.
3. Рамзаева Т. Г., Львов М. Р. Методика обучения русскому языку в начальных классах. – М.: Просвещение, 1979. – 431 с.
4. Тищенко В. В., Данілавічюте Е. А. Українська мова // Програми для 2 – 4 класів загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з тяжкими порушеннями мовлення. Частина 1. – К.: Неопалима купина, 2006. – 360 с.
5. Шеремет М. К., Тарасун В. В. Українська мова // Програми для загальноосвітньої школи для дітей з тяжкими порушеннями мовлення (підготовчий – 1 класи). – К.: Початкова школа, 2005. – 224 с.

УДК 376.3:139.923.2

РЕФЛЕКСІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛОГОПЕДА В СИСТЕМІ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ

Томіч Л.М.

кандидат медичних наук, доцент
Бердянський державний педагогічний університет

У статті розглядається рефлексія як невід'ємний компонент професійної компетентності та інструмент професійної діяльності логопеда. У ході дослідження виявленні рефлексивні утруднення у професійній діяльності, визначені критерії та рівні рефлексивної діяльності логопедів.

В статье рассматривается рефлексия как неотъемлемый компонент профессиональной компетентности и инструмент профессиональной деятельности логопеда. В ходе исследования выявлены рефлексивные затруднения в профессиональной деятельности, определены критерии и уровни рефлексивной деятельности логопедов.

The article considers reflection as indivisible component of professional competence and professional speech therapy tool. The study detected reflexive difficulties in professional activities, the criteria and level of reflection of speech therapists.

Ключові слова: рефлексія, діти з порушеннями психофізичного розвитку, діяльність логопеда, корекційно-педагогічний процес.

Ключевые слова: рефлексия, дети с нарушениями психофизического развития, деятельность логопеда, коррекционно-педагогический процесс.

Keywords: reflection, children with impaired mental and physical development activities speech therapy, remedial teaching process.

Для підвищення професійної майстерності, у напрямку її адекватності сучасним вимогам індивідуально-орієнтованого підходу, важливим для логопеда стає здатність до подолання утруднень за рахунок активізації внутрішніх ресурсів, тобто процес усвідомлення логопедом ефективності/неефективності своєї професійної діяльності (рефлексія). Ефективність вирішення педагогічних і корекційних завдань визначається багатьма факторами, у тому числі рефлексією. У науковій літературі під рефлексією розуміється форма теоретичної діяльності, спрямована на осмислення своїх власних дій і переконань, що і є підґрунтям діяльності. Субетто у своїй книзі «Несвідоме. Архаїка. Віра» відзначав що: «Реалізація компетенції й компетентності носить рефлексивний характер. Системагенетика компетенції і компетентності є рефлексивна системагенетика» [6].

Таким чином, рефлексія стає інструментом професійної діяльності, що забезпечують її успішність, тому що педагог повинен бути адаптований до змін у професійній діяльності, мати сформовану здатність розуміння самого себе й навколишнього середовища, бути готовим до постійної самоосвіти й практичної діяльності. У зв'язку із цим особливе значення набуває визначення наявності в логопедів рефлексивних умінь, які розуміються як уміння усвідомлювати й оцінювати себе й інших як суб'єктів професійної діяльності.

Рефлексія базується на самостійності й сприяє тому, що внутрішні сили виступають головним резервом і побудником активності, задають вектор професійного розвитку (Г.Єрмакова, 1999).

Рефлексивні вміння є узагальненими вміннями, вони входять в усі групи загальнопрофесійних умінь педагога й характеризуються такими ознаками узагальнених умінь, як застосовність до різного предметного змісту, рухливість, усвідомленість логопедом виконуваних дій. Саме рефлексія як здатність індивіда повинна зайняти дослідницьку позицію стосовно своєї діяльності й до себе як до суб'єкта, дозволяє аналізувати, осмислювати й оцінювати її ефективність, прогнозувати подальший розвиток.

У психологічній літературі рефлексія розуміється як психічний механізм, що забезпечує існування людської діяльності. Найбільш традиційними є наступні розуміння рефлексії: «осмислення, пізнання себе й своєї діяльності, своїх сильних і слабких сторін; «родова здатність людини, що проявляється у зверненні свідомості на саму себе, свій внутрішній світ і своє місце у взаємовідношенні з іншими людьми, на форми та способи діяльності» [26]. Відповідно механізм рефлексії не зводиться до наявним у людини мислення, свідомості, самосвідомості, логічності та інших психічних механізмів. Рефлексія інтегрує всі психічні функції для досягнення базової мети - забезпечення існування людської діяльності як одного із джерел існування самої людини. Таким чином, рефлексія - «внутрішня частина діяльності, психологічна її частина, її передумови закладені природою в кожній людині у вигляді фізіологічного механізму зворотного зв'язка - рефлексів, але до становлення повноцінної рефлексії психіка людини повинна пройти певний шлях [4].

Розуміння психології рефлексії дозволяє говорити про неї як про особливу реальність, у рамках якої людина здобуває досвід особистісного осмислення свого професійного досвіду. Рефлексія як би припиняє процес життя, дає можливість людині вийти з нього «для заняття позиції над ним та вироблення відповідного ставлення до нього» [7]. При цьому важливо підкреслити, що запуск рефлексії здійснюється при виникненні утруднення в діяльності, що не дозволяє досягти бажаного результату. Дана ситуація потенційно може мати два виходи: використання попереднього досвіду (свого або чужого) у здійсненні аналогічної діяльності, і тоді приписання по залученню зразків виходу з аналогічних труднощів дозволяють зняти проблему; якщо аналогів виробленої діяльності в минулому досвіді немає, то створюється план майбутньої діяльності, однак цей план може бути вироблений тільки на основі аналізу минулого досвіду. Останній варіант вимагає виходу індивіда зі своєї позиції в нову, «зовнішню, як стосовно минулих, уже виконаних діяльностей, так і стосовно майбутньої, проєктованої діяльності» [7]. Це називається рефлексивним виходом, а сама нова позиція діяча - рефлексивною позицією. У такій схемі минула діяльність виступає як матеріал аналізу, а майбутня діяльність - у якості проєктованого об'єкта.

Рефлексія знаходить свій прояв, в так званій, нормальній подвійності свідомості, коли індивід стосовно самого себе одночасно виступає і як об'єкт рефлексії (як «я-виконавець») і як її суб'єкт (як «я-контролер»), який регулює власні дії та вчинки. Важливо, однак, зауважити, що рефлексивний аналіз не є процесом, замкненим у якомусь чисто індивідуальному просторі самосвідомості; навпроти, здатність людини рефлексивно поставитися до самої себе й своєї діяльності є результат освоєння (інтеріоризації) особистістю стосунків між людьми (Л.Виготський). Лише на основі взаємодії з іншими людьми, коли людина намагається зрозуміти думки й почуття іншого та коли вона оцінює себе очима цього іншого, вона виявляється здатною рефлексивно поставитися й до самої себе. Без рефлексії неможливе встановлення правильних стосунків з іншими людьми. Важливо відзначити, що рефлексія - це реконструкція у власній свідомості елементів внутрішнього світу інших людей, тобто розуміння їх (Ю.Кулюткін). Рефлексія є проявом активності суб'єкта в пізнанні інших людей. Досліджуючи рефлексію в процесах спілкування, ряд авторів розглядає її як «процес дзеркального відображення» людьми один одного (М.Андрєєва), як відображення внутрішнього світу партнера по взаємодії (Г.Сухобська).

Особливий інтерес являє собою розуміння рефлексії як «переосмислення й перебудови суб'єктом змісту свого досвіду, які відображають проблемно-конфліктні ситуації та породжують діюче відношення його як цілісного «Я» до власної поведінки та спілкуванню, до здійснюваної діяльності, її кооперантам, соціокультурному оточенню» [3, с. 14-15]. Разом з тим необхідно підкреслити, що виділені методологічні основи відображають взаємозалежні, але не тотожні сторони рефлексії. У першому випадку мова йде більшою мірою про когнітивну функцію рефлексії (про формування уявлень про себе, про іншу людину, завдання й таке інше). У другому увага фіксується на інтелектуалістичному розгляді рефлексії, яка припускає формування еталонів оцінки, вироблення критеріїв, нормативів власної діяльності, У третьому випадку акцентується увага на культивуванні власної індивідуальності, саморозвитку.

Аналізуючи вище викладене, можна констатувати, що рефлексія відіграє важливу роль у розвитку як окремої особистості, так і соціальної спільності залежно від завдань життєдіяльності: по-перше, рефлексія призводить до цілісного знання про зміст, способи та засоби своєї діяльності, по-друге, дозволяє критично поставитися до себе у своїй діяльності, по-третє, робить людину суб'єктом своєї активності.

У цей час не існує єдиної класифікації видів рефлексії. У даному дослідженні будемо дотримуватися класифікації К.Семенова та С.Степанова, які виділяють наступні види рефлексії: інтелектуальну - спрямовану на осмислення чиненої суб'єктом дії в змісті проблемної ситуації; особистісну - спрямовану на критичне осмислення себе та інших як суб'єктів діяльності; кооперативну - переосмислення знання про структуру організації колективної взаємодії; комунікативну - переосмислення уявлень про внутрішній світ іншої людини [4, 5]. Дані види рефлексії мають важливе значення для дослідження рефлексії на педагогічному рівні. Рефлексивне ставлення логопеда до власної діяльності проявляється у всіляких ситуаціях. Логопед не може не аналізувати й не оцінювати того, що робить він сам, його колеги, діти. Педагогічна рефлексія здійснюється не тільки в спеціально організованих формах (семинар, конференція та інші), але й у неформальному спілкуванні з колегами, в обмірковуванні власних дій.

Зупинимось на найбільш характерних особливостях рефлексії логопеда в системі «Я та інші»: 1) Предметом аналізу логопеда в цьому випадку є деяке практичне рішення, отримане в досвіді інших логопедів або в його власній діяльності; 2) Стосовно рішення логопед займає своєрідну дослідницьку позицію. Його цілями є вироблення досить виразного уявлення про дане рішення, визначення особистісного ставлення до нього, вивчення можливостей його переносу з одних умов в інші; 3) Вивчення практичного рішення відбувається через співвіднесення його як з досвідом інших логопедів, так і зі своїм власним досвідом. При цьому власні рішення розглядаються через призму досвіду рішень інших, а рішення, запропоновані іншими, - через призму власного досвіду. В основі обміну досвідом лежить діалог (дискусія, суперечка), у процесі якого дається критична оцінка отриманих рішень, визначаються їх достоїнства й недоліки, визначаються шляхи подальшого пошуку; 4) Кардинальною умовою ефективного дослідження практичних рішень є пошук підстав, які визначають побудову даних рішень. При аналізі рішень головне не їх опис (хоча й він необхідний), а розкриття провідних ідей, покладених в основу вироблення цих рішень, пророблення їх конструктивних схем, визначення критеріїв і показників успішності їх реалізації. Мова йде про виявлення принципів створення таких конструктивних схем, про розкриття внутрішньої логіки практичних рішень логопеда. Без цього не можна ні раціонально зрозуміти структуру практичних рішень, ні конструктивно їх використовувати.

Рефлексія логопеда характеризується тим, що він здатний внутрішньо приймати, усвідомлювати та оцінювати труднощі та протиріччя педагогічного процесу, самостійно й конструктивно розв'язувати у відповідності зі своїми ціннісними орієнтаціями, розглядати труднощі як стимул подальшого розвитку, подолання власних меж. Рефлексуючий педагог - це такий, що думає, аналізує, досліджує свій досвід, що володіє здатністю до саморозвитку. Важливо, що результативність впливу педагога на дітей значно підвищується завдяки рефлексивним процесам. У цьому зв'язку необхідно підкреслити, що рефлексивні процеси буквально пронизують професійну діяльність логопеда й проявляються: 1) у процесі практичної взаємодії педагога з дітьми з порушеннями мовлення, коли він прагне адекватно розуміти та цілеспрямовано регулювати думки, почуття та вчинки дітей; 2) у процесі проектування діяльності дітей з мовленнєвими порушеннями, коли логопед розробляє цілі корекційного навчання та конструктивні цілі їх досягнення, причому розробляє їх з урахуванням особливостей дітей і можливостей їх просування й розвитку; 3) у процесі самоаналізу та самооцінки логопедом власної діяльності та самого себе як її суб'єкта. Без постійного аналізу та самоаналізу логопед не був би спроможний глибоко усвідомлювати виникаючі в практиці проблеми, правильно вибирати шляхи їх вирішення, критично оцінювати та коректувати отримані результати.

Необхідність рефлексивного ставлення логопеда до власної професійної діяльності визначається тією обставиною, що індивідуальна діяльність будь-якого фахівця набуває сенсу лише в загальній системі роботи корекційного закладу як цілісного соціального інституту. Логопед постійно співвідносить свій досвід з досвідом інших педагогів і з досягненнями педагогічної науки й логопедії зокрема. З одного боку, логопед освоює цей соціальний досвід, використовуючи його при організації своєї індивідуальної діяльності, а з іншого - вносить власний вклад у розвиток педагогічного досвіду, передаючи іншим свої індивідуальні досягнення. Саме тому кожному логопедові необхідно дивитися на свою діяльність не тільки «зсередини», але і як би «з боку», зробити її предметом спеціального аналізу, об'єктивувати цю діяльність для себе й для інших. У тому випадку, коли логопед освоює досвід інших, він вирішує педагогічні завдання. Однак це нові за своїм характером завдання, які аналітично виділяються із загальної функціональної системи професійно-педагогічної діяльності з метою їх спеціального вивчення,

Для нас особливе значення має рефлексія в діяльності, яка проявляється в постійному осмисленні, переосмисленні та перетворенні свого досвіду. Ми виходимо з того, що рефлексія в професійній діяльності

виступає системотворчою особистісною властивістю саморозвитку. Рефлексія виступає як засіб організації процесу. Необхідно відзначити, що процес рефлексії технологічний і здійснюється у вигляді послідовних кроків: дія, навчання від дії, удосконалювання дії, знову дія і так далі. Останній етап одного рефлексивного циклу є першим у наступному й результатом проходження рефлексивного циклу стає формування рефлексивних умінь логопедів.

Для визначення дослідницької позиції звернемося до аналізу понять «уміння», «загальнопрофесійне вміння», «рефлексивне вміння». Аналіз професійних умінь пов'язаний з досвідом логопедів, наявністю в їх поведінці певної сукупності професійно значущих умінь, рівнем професійних стандартів. Кожне загальнопрофесійне вміння логопеда може розглядатися як певна сукупність інтелектуальних і практичних дій, цілеспрямованих і взаємозалежних, виконуваних у певній послідовності. Свідома педагогічна дія - це «проектвана, прогнозована дія, заснована на осмисленні її мети, способів виконання, принципів вибору цих способів. Саме глибока теоретична основа надає педагогічним умінням цілеспрямований свідомий характер» [1].

Загальнопрофесійні вміння логопедів формуються як у процесі стихійно-повсякденної практичної педагогічної діяльності на рівні повсякденної свідомості, так і в процесі усвідомленої професійної роботи й навчання на рівні науково-теоретичної свідомості, який, у свою чергу, припускає рефлексивне мислення. Переходячи до рефлексивних умінь логопедів, відзначимо, що в психолого-педагогічній літературі немає єдиного визначення рефлексивних умінь, причому не всі класифікації дозволяють виділити даний тип умінь, хоча загально визнане, що рефлексія виступає як засіб організації самокерованого процесу становлення професійної компетентності педагога, індивідуального стилю професійної діяльності.

На думку багатьох дослідників, рефлексивні вміння займають важливе місце в системі загальнопрофесійних умінь логопеда, тому що саме на основі рефлексивних умінь відбувається становлення професійної компетентності фахівця. Формування рефлексивних умінь є протягом останніх десяти років однією із загально визнаних цілей загальнопрофесійної підготовки педагогів в усьому світі. Як показав аналіз іноземної літератури (Німеччина, Австрія й Голландія) у рамках навчання в педагогічному вузі майбутні вчителі-логопеди відвідують спеціальні консультації, у ході яких формуються рефлексивні вміння, становлення професійної компетентності майбутнього логопеда.

Зупинимося більш докладно на двох основних класифікаціях рефлексивних умінь. Перша класифікація; виділяє рефлексивні вміння в окрему групу (І.Зимня). Друга класифікація в кожній групі загальнопрофесійних умінь педагога (пізнавальні, проєктувальні, конструктивні, організаторські, комунікативні) дозволяє виділити рефлексивні вміння (Г.Михалевська), Особливий інтерес для нас становить друга класифікація, яка визначає, що в кожній групі загальнопрофесійних умінь педагога переважає певний вид рефлексії. При цьому в кожній групі загальнопрофесійних умінь педагогів виділяються наступні рефлексивні вміння:

- У пізнавальних уміннях - уміння аналізувати достоїнства та недоліки власної діяльності та особистості: суб'єкт спирається в вирішенні педагогічних завдань на сильні сторони своєї особистості; шукає причини невдач у недоліках власної діяльності та особистісних якостях; вміє перебудовувати свою діяльність у відповідності зі обставинами.

- У проєктувальних уміннях - уміння дати психолого-педагогічний аналіз теми заняття до її вивчення дітьми та співвіднести матеріал даної теми із планом: передбачає можливі утруднення в освоєнні досліджуваного матеріалу; планує способи саморозвитку дітей.

- У конструктивних уміннях - стимулювання інтересу дітей: повідомляє важливість теми стосовно змісту заняття; використовує цікаві, незвичайні аспекти теми; персоналізує заняття за допомогою досвіду дітей.

- В організаторських уміннях - уміння організувати співробітництво дітей і дорослих: організує навчання як процес самовираження дітей; забезпечує координацію спільної діяльності дітей.

- У комунікативних уміннях - уміння саморегуляції діяльності: вміє змінювати власну позицію стосовно іншого; має власну думку про людину на основі своїх спостережень і вивчення її вчинків та характеру; вміє контролювати та проєктувати свій емоційний стан.

- В уміннях будувати взаємини: знає механізми спілкування та засоби педагогічної комунікації (наслідування, сугестія, переконання); вміє аналізувати психічний стан кожної дитини та всіх разом; вміє аналізувати та регулювати стосунки в педагогічному процесі; вміє зрозуміти хід думки дитини, її утруднення; вміє виправити помилку; орієнтується: на особистісні досягнення дитини, сприяє зростанню її досягнень і розвитку позитивної самооцінки; вміє бути емпатійним; вміє слухати й чути; вміє будувати спільну діяльність на основі співробітництва. Аналіз даної класифікації дозволяє констатувати, що рефлексивні вміння пронизують усі групи загальнопрофесійних умінь педагога та рефлексивна компетенція є системотворчим компонентом професійної компетентності логопеда.

У ході нашого дослідження з питання вивчення рефлексивної діяльності логопедів робота здійснювалася за наступними напрямками: 1) Проведення анкетного опитування серед логопедів з метою

виявлення рефлексивних утруднень у проведенні логопедичної роботи з дітьми. 2) Виявлення критеріїв і відповідних їм ознак рефлексивної діяльності логопедів. 3) Адаптація педагогічних методик діагностики рефлексії з урахуванням специфіки професійної діяльності логопедів. 4) Перевірка можливості розвитку рефлексії, на основі розробленої методики діагностики рівня рефлексивної діяльності та анкети з виявлення рефлексивних утруднень логопедів.

На першому етапі всі пред'явлені логопедами утруднення в корекційній діяльності ділилися на об'єктивні та суб'єктивні. Під об'єктивними розуміються утруднення, пов'язані із зовнішніми умовами корекційної діяльності: особливостями контингенту дітей з мовленнєвими порушеннями, забезпеченість методичними засобами і т.д. Під суб'єктивними – труднощі, що входять в структуру діяльності самого суб'єкта (у нашому випадку логопеда). Рефлексії підлягають суб'єктивні утруднення, оскільки тільки в результаті подолання цих утруднень можливий розвиток діяльності та особистості самого логопеда, і в цьому випадку рефлексується власна діяльність. Якщо розглядати об'єктивні утруднення, то вони не належать безпосередньо до педагогічної діяльності, а частіше до її умов.

На наступному етапі здійснювався аналіз утруднень у ході рефлексії та пошук того «місця», або елемента корекційної діяльності, які спричиняють утруднення. Представимо результати анкетування логопедів по виявленню рефлексивних утруднень. Логопеди зазнають рефлексивних труднощів: у практичному використанні сучасних наукових досягнень - 88%; у раціональній комбінації фронтальних та індивідуальних форм корекційної роботи - 50%; в ефективному використанні на практиці виховних можливостей логопедичних занять - 43 %; в оснащенні наочністю корекційних занять - 52%; у виборі методів корекційно-педагогічного впливу - 82%; у проведенні діагностики дітей з мовленнєвими порушеннями - 68%; у використанні раціональних шляхів планування, побудови, проведення корекційно-розвивальних занять - 69%; у сфері спілкування з дітьми - 16%; в активізації розумової діяльності дітей - 54%; у використанні диференційованого підходу - 61%; у формуванні навичок самоконтролю мовлення - 77%; у розвитку інтересу до логопедичних занять - 34%; у спілкуванні з колегами, адміністрацією, батьками - 22%; в об'єктивній оцінці корекційної роботи з дітьми, які мають мовленнєві порушення - 41%; в оптимальному вирішенні корекційних проблем - 86%.

Далі були виявлені критерії рефлексивних навичок: достатність рефлексивних знань; ставлення до педагогічної рефлексії, рефлексивної діяльності; власно рефлексивна поведінка логопеда. Оцінювання ознак, що характеризують кожний критерій, визначало рівень розвитку рефлексії логопеда. Було виділено три рівні: високий, середній, низький. Показником ефективної рефлексії буде відповідати високий і середній рівень розвитку рефлексивної діяльності логопеда. З урахуванням результатів діагностики рівня рефлексивної діяльності та анкети з виявленням рефлексивних утруднень була розроблена методика з розвитку рефлексії логопедів.

Таким чином, ефективність вирішення педагогічних і корекційних завдань визначається багатьма факторами, у тому числі рефлексією, яка є невід'ємним компонентом професійної компетентності вчителя-логопеда. У зв'язку із цим рефлексія стає інструментом професійної діяльності, що забезпечує її успішність, тому що педагог повинен у професійній діяльності мати сформовану здатність розуміння самого себе й навколишнього середовища, бути готовим до постійної самоосвіти та практичної діяльності. Аналіз класифікації вмінь дозволяє зафіксувати, що рефлексивні вміння пронизують усі групи загальнопрофесійних умінь педагога і є системотворчим компонентом професійної компетентності вчителя-логопеда. Індивідуально-орієнтований підхід, актуальний у сучасному корекційно-розвивальному процесі, виявляє необхідність розвитку професійної рефлексії логопеда, яка виступає як джерело внутрішнього досвіду, спосіб самопізнання. У ході дослідження були вивчені результати анкетування (з виявлення рефлексивних утруднень у професійній діяльності), визначені критерії та рівні рефлексивної діяльності логопедів. Аналіз роботи з дослідження рефлексивної діяльності сприяв розробці методики розвитку рефлексії в професійній діяльності логопедів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Абдулина, О.А. *Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования: учебное пособие* / О.А. Абдулина. -М.: Просвещение, 1990. - 141 с.
2. Бодров, В.А. *Психология профессиональной пригодности: Учеб. пособие для вузов* / В.А. Бодров. - М.: ПЕР СЭ, 2001. - С.18-30.
3. *Потенциал педагогических кадров и его роль в становлении нового качества образования: Сборник статистических данных* / Сост. Н.Л. Солянкина. - ИПК РО, 2003. - 24 с.
4. Семенов, И.Н. *Проблемы рефлексивной психологии решения творческих задач* / И.Н. Семенов. - М., 1990. — 215 с.

5. Степанов, В.Р. Методика определения профессионального уровня преподавателя: методическая разработка / В.Р. Степанов. - Чебоксары: Клио, 1999.-12 с.

6. Субетто, А.И. Онтология и эпистемология компетентностного подхода, классификация и квалиметрия компетенций / А.И. Субетто. - СПб. - М.: Исслед. центр проблем качества подготовки специалистов, 2006. - 72 с.

7. Моделирование педагогических ситуаций: Проблемы повышения качества и эффективности общепедагогической подготовки учителя / Под ред. Ю.П.Кулютина, Г.С.Сухобской. - М.: Педагогика, 1981. – 260с.

УДК 376.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Тороп К.С.

кандидат психологічних наук
Дніпропетровський національний
університет імені О.Гончара

У статті здійснено теоретичний аналіз проблеми професійного становлення майбутнього педагога, визначено сутність, динаміку, складові та сучасні тенденції професійної ідентичності вчителя.

В статті здійснено теоретичний аналіз проблеми професійного становлення майбутнього педагога, визначено сутність, динаміку, складові та сучасні тенденції професійної ідентичності вчителя.

Ключові слова: професійне становлення, професійна діяльність, професійна ідентичність, професіоналізм.

Ключевые слова: профессиональное становление, профессиональная деятельность, профессиональная идентичность, профессионализм.

В умовах соціальних змін, підвищення вимог до підготовки висококваліфікованих спеціалістів, власне професійна ідентичність особистості виступає важливим засобом адаптації індивіда на етапі його професійного становлення. Позитивна професійна ідентичність є суттєвим чинником саморозвитку особистості, а також попередження особистісних і професійних криз, пов'язаних із специфікою соціально-економічних змін в суспільстві. Все це спричинює підвищення зацікавленості науковців у висвітленні процесу сутності осмислення особистісного досвіду, що сприяє професійному самовизначенню, здійснює вплив на формування професійної ідентичності майбутнього спеціаліста.

Сучасна освіта, що зазнає важливих суттєвих змін, також потребує спеціалістів, готових до суспільних трансформацій, фахівців, які виявляють гнучкість до умов діяльності, що постійно висуває нові вимоги, потребує наявності у педагога креативного підходу до вирішення актуальних потреб навчально-виховного процесу, до втілення нових технологій у педагогічний процес. За цих умов перед загальноосвітньою школою поставлено завдання забезпечити учням якісну освіту, виховання і розвиток, розв'язання якого покладається на вчителя. Школи повинні створити таке навчальне і виховне середовище, умови якого б, по-перше, сприяли оптимальній реалізації і самореалізації інтелектуального та творчого потенціалу кожного учня, по-друге, спрямовували навчально-виховну роботу на формування цілісної творчої особистості, здатної примножувати інтелектуальний та духовний потенціал нації, по-третє, націлювати педагогічний колектив на забезпечення високого рівня освіти учням.

Сучасна педагогічна практика поставила питання перед вищою школою завдання підготовки не стільки викладача-предметника, скільки вчителя, здатного до самоудосконалення, творчості, реалізації суб'єктивного підходу до педагогічної діяльності. Нині школа потребує педагогів, які супроводжуватимуть учнів у процесі їх самостійного особистісного становлення. Ідеться про підготовку вчителя із сформованою професійною ідентичністю, спрямованого на педагогічний процес як взаємотворення двох суб'єктів – учня і педагога - майстра власної справи, готового надати підтримку учню і навчити його самостійно відкривати, опановувати світ і бути щасливим.

Оскільки проблема ідентичності є однією з найактуальніших в психологічній, зокрема і в гуманітарній науці, то й досліджень у цьому напрямі досить багато. Так у межах філософських досліджень ідентичність постає як "самість". Передусім визначаються її нормативні особливості, тобто цінності, екзистенційні основи, вплив суспільних трансформацій та їх наслідки для розвитку ідентичності. Це і є предметом вивчення